

28
ՆԱ-
նով.

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 29 ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ ՀԱՐԱԹ 17 ՄԱՐՏԻ

1890

ՀԱՐԱԹ 17 ՄԱՐՏԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ № 29

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. ամիսը՝ 1 ռ., Հատուկ 5 կոպեկ:
Բաժնետերերը գրեւոր են թիֆլիսում միմյանին խաղաղության:

Թիֆլիսի լեռնահանքի Կառավարությունը «Нор-Дар»
կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Թիֆլիսի լեռնահանքի Կառավարությունը «Нор-Дар»
2-րդ Յալալաբադի (Թիֆլիսի) լեռնահանքի Կառավարությունը
Երեւանի լեռնահանքի Կառավարությունը

ԲՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջին որդիդ. — Իշխան Բիսմարկի
հրաժարականը:
Հեռագիրներ.
Քրոնիկան. — Լուսին. Ուր են մեր
կանայքը:
Թղթակցութիւններ. — Պետեր-
բուրգ:
Քաղաքական. — Քաղաքական լու-
սերը:
Պատերազմ. —
Ներկայիս հեռագիրներ:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 16 մարտի 1890.

ԻՇԽԱՆ ԲԻՍՄԱՐԿԻ ՀՐԱԹԱՐԱ-
ԿԱՆԸ

Այն ինչ որ քաղաքական աշ-
խարհում ոչ ոք չէր սպասում,
այն ինչ որ անկարելի էր համար-
ւում գերմանական կայսերական
պալատում իսկ, այսօր կատարուած
իրողութիւն է. իշխան Բիսմարկը
հրաժարուած է այսօր իւր ստանձ-
նած բոլոր պաշտօններից. երկաթե
կանցիլերը այլ ևս կանցիլեր չեն:
Այս լուրը բովանդակող հեռագի-
րը էլէքտրական արագութեամբ
վազելով աշխարհի շուրջը, ամեն-
քին ապշեցրեց, ամենավորձուած
գիպովատներն իսկ լանկարծակիի
եկած՝ չկարողացան հաշտուել այդ
մտքի հետ, չկարողացան երեւա-
կայել այժմեան քաղաքական կար-
գը առանց Բիսմարկի, առանց հը-
զօր, հանձարեղ, երկաթե կանցիլե-
րի ղեկավարութեան: Իշխան Բիս-
մարկը մի, թէկուզ ամենանշանա-
ւոր, միևնույն, պետական պաշտո-
նեայ չէր, որ այսօր պետութեան
մէջ ամենազինաւոր պաշտօն է
վարում և վաղը հրաժարուած է
այդ պաշտօնից, ինչպէս օրինակ
Սալսերիւրի, Գլադստօն, Անգլանտի,
Տիսսա, Տիլսեր, Կրիսպի և այլն
և աշխարհը նրանց շուտ մոռա-
նում է: Իշխան Բիսմարկի պաշ-
տօնը պետական պաշտօն չէ, որ
ստացուած և խլուած է. իշխան
Բիսմարկի պաշտօնը պարունակում
է իւր անձնաւորութեան, իւր հանձարի,
իւր գործերի և այլն գերբի մէջ,
որ ինքն իրեն համար իւր հան-
ձարով պատրաստել էր և որի
վրայ կանգնած ահա տասնեակ
տարիներ է, որ կառավարում է
Գերմանիան, գերմանական պետու-
թիւնները և ղեկավարում է ամ-
բողջ քաղաքակրթութեան և կիսա-
կրթութեան աշխարհը իւր մտածած և
ընտրած քաղաքականութեամբ:

Իշխան Բիսմարկի նշանակու-
թիւնն այնքան մեծ է, նրա բոլ-
նած գերբը այնքան արտակարգ,
որ նրա հրաժարականին ոչ թէ
միայն գերմանական՝ այլ և եւրո-
պական մամուլը, սկսած ռուսաց
մեծ թերթերից մինչև ֆրանսիա-

կան թերթերը, համաշխարհային
նշանակութիւն են տալիս:

Եւրոպական մամուլը զբաղուած
է այդ գեղարվեստ և ընդարձակ ա-
ռաջնորդողներով անուամբ է իւր
խորհրդածութիւնները, աշխատում
է գտնել, մեկնել անսպաս հրա-
ժարականի պատճառները և ցոյց
տալ դրանից առաջանալիք հե-
տեանքները:

Փրանսիական, ռուսման Բիսմար-
կին հակառակ, մամուլը զբիթէ
միաբերան համարում է Փրանսի-
Ֆուրտեան պայմանագրից յետոյ
այս քսան տարուայ ընթացքում
իշխան Բիսմարկի հրաժարականի
գեղարվեստ ամենանշանաւոր գեղար-
վեստական խաղաղութիւնը վը-
տանգութեամբ:

Առաջնորդողի շրջանակը չէնե-
րում և կարելի չէ մի քանի տո-
ղով բացատրել իշխան Բիսմարկի
նշանակութիւնը, պատմել նրա
կատարած գործերը, նկարագրել,
որոշել նրա անձնաւորութիւնը:
Երիտասարդ կայսր Վիլհելմը ա-
կամայ ընդունելով Բիսմարկի հը-
րաժարականը, ահա թէ ինչ է ա-
սում նրա մասին ի միջի այլոց.
նա (կայսրը) յոյս է տածել, որ
իւր ամբողջ կեանքում երբեք չը-
րանից չլիսի բաժանուի. նա Աս-
տուծու մի առանձին ողորմու-
թիւն է համարել այն հանգաման-
քը, որ գահ բարձրանալու ժամա-
նակ նրա մօտ խորհրդատուն ե-
ղել է իշ. Բիսմարկը:

Ինչ որ կանցիլերը արել է Պրու-
սիայի և Գերմանիայի համար, ինչ
որ նա եղել է կայսրի նախորդ-
ների համար, այդ ամենը անմո-
ռաց երախտագիտութեամբ պիտի
լինէ կայսրը:

Գերմանիայից դուրս, ամեն տեղ
էլ փառքով և շնորհակալութեամբ
կլիշեն միշտ կանցիլերի մատուցու-
ն, ուժեղ և խաղաղ քաղաքականու-
թիւնը, որին հետեւելու է կայսրը
իւր խորը համոզմունքով: Կանց-
լերի մատուցած ծառայութիւննե-
րը վարձատրել ինչպէս հարկն է
կայսրը իւր ոյժից վեր է համա-
րում: Բայց կայսրը ի նշան իւր
անմոռաց երախտագիտութեան շը-
նորհում է կանցիլերին Լաուէն-
բուրգի հերցոգի տիտղոսը և իւր
պատկերը իւր հասակի մեծու-
թեամբ, նշանակելով նրան արու-
ձիի գննելու գնդապետ, շնորհում
է նրան և ֆելդմարշալի տիտղո-
սը՝ համոզուած լինելով, որ ամ-
բողջ զօրքը այդ բանում իրեն
հետ համաձայն է:

Երիտասարդ կայսրի այդ մեծ
և արտակարգ շնորհները ապա-
ցուցանում են թէ իւր ընտիր
զբաղումները գեղի իւր կանցիլեր
և թէ այս վերջինիս մեծութիւնը,

բայց և այնպէս չեն բարձրացնում
իշխան Բիսմարկին ինչպէս, ինքը
կայսրը վերելում խոստովանում է,
ասելով, որ իւր կանցիլերի մատուցած
ծառայութիւններն ըստ արժանւոյն
վարձատրել իւր ոյժից վեր է: Եւ
արդարեւ իշխան Բիսմարկը այնպի-
սի մի տիտղոս ունի, որ նրանից
բարձր տիտղոս կարող չէ ստանալ.
նա Բիսմարկն է: Այդ ասում են
հակառակորդ թերթերն իսկ Գեր-
մանիայում, այդ ասում են անգ-
լիական, ռուսական թերթերն՝ նը-
րան ներկայ դարու ամենաժողո-
ւորական և նշանաւոր մարդն ա-
ռաջելով: Իշխան Բիսմարկին հա-
կառակորդ թերթերից մի երկու-
սին խօսեցնենք:

Բերլինում հրատարակուող «Ber-
liner Tageblatt»-ը ասում է. «...
կանցիլերի հեռանալով սկսում է
կայսր Վիլհելմի ճշմարիտ թագա-
ւորութիւնը, որովհետեւ աւելի
քան քսան և եօթ տարի շարու-
նակ իշխան Բիսմարկի անունը իւր
գլուխն էր դնում մեր ներքին
և արտաքին քաղաքականութեան
վրայ և չնայելով թագաւորութեան
ունեցած այնքան փառքի և փառ-
քին, այնու ամենայնիւ քաղաքակա-
նութեան զլխաւոր ղեկավարի ա-
նունը պահպանել է այնպիսի մի
նշանակութիւն, որ թագը կրողին
շատ անգամ չէին էլ նկատում և
գնահատում: Կանցիլերի մեծ ծա-
ռայութիւնները պատկանում են
պատմութեան: Մենք շատ անգամ
կուրծք ենք նրա դէմ և շատ ան-
գամ նրա դժգոհութիւնից վնա-
սուել և ներդաշնակներ ենք կը-
րել, հետեւաբար աւելի անաչա-
ռութեամբ կարող ենք խոստովա-
նել նրա համաշխարհային նշա-
նակութիւնը, երբ Եւրոպայի ա-
մենագործարար մարդը զրկուած է
այսօր իւր ոյժից և իւր ազդեցու-
թիւնից: Իսկ «Vossische Zei-
tung»-ը ապացուցանելով, որ Վիլ-
հելմ կայսրի պետութեան բնաւորու-
թիւն ունեցող մարդը կարող չէր
հպատակել իշխան Բիսմարկի ա-
ռաջնորդութեանը, ասում է.
«Բիսմարկի գիրքը ոչ մի բանի
հետ համեմատել կարելի չէր:
Երբեք սահմանադրական պետու-
թեան մէջ մի մարդ չէ ու-
նեցել այն իշխանութիւնը, ինչպէս
նա. երբեք միևնույն կամքը արդի
պետութեան մէջ և հասարակա-
կան կեանքի ամեն ասպարէզնե-
րում այդքան պարտաւորեցուցիչ
չէ եղած, ինչպէս նրա կամքը.
երբեք իրաւական լարերը թիւն-
ները, պաշտօնները, կուսակցու-
թիւնները բաժանումը և բոլոր քա-
ղաքականութիւնը Մացարիսի և
Բիշելօրի ժամանակից այդ աս-
տիճան մի մարդու ձեռքում, որ

թագաւոր չէ, չեն ամփոփուել,
ինչպէս վերջին տասը տարուան
ընթացքում՝ Գերմանիայում:

Իսկ «Boerzen-Kurier», ճա-
նաչելով կանցիլերի մեծութիւնը
ասում է, որ նրա անունը լաւ-
տեան կապուած է ազգային հոգ-
ւոյ արտակարգ շարժման էպոխա-
յի և կայսերութեան միութեան
գաղափարների ամրանալու և ա-
ճելու հետ...:

Եւ այս ասողները դեռ հակա-
ռակ թերթերն են:

Ուրիշ անգամ կաշխատենք, որ-
քան կարելի կլինի, խօսել իշխան
Բիսմարկի և նրա գործերի մասին,
որով կարողուի, թէ նրա հրաժա-
րականի գեղարվեստ ինչու համաշխար-
հային նշանակութիւն ունի: Բայց
որ Բիսմարկը այժմ չէ մնում
իւր պաշտօնին և հրաժարուած է՝
այդ մեղ չլիսի զարմացնէ, եթէ
միայն մենք նրա հրաժարականի
առթիւ տուած մեկնութիւններից
ամենից աւելի հաւանականն ըն-
դունենք: Ամենից հաւանականն
այն է, որ իշխան Բիսմարկը 75
տարեկան է, իսկ կայսր Վիլհելմը՝
31 տարեկան: Երիտասարդ կայսրը
բնաւորութեամբ անկախ և մար-
դասէր գաղափարներով տոգորու-
ած, վառուած է գործելու արտասո-
վոր եռանդով. նշաններից երեւում
է, որ Գերմանիայի համար մեծա-
նում է մի նոր Մեծ Ֆրիդրիխս, հետեւաբար այդպիսի մի երիտա-
սարդ կայսրը չէր կամենալ, որ
իրեն առաջնորդէին, իւր գործու-
նեցութեանը չափ ու սահման դը-
նէին. իսկ իշխան Բիսմարկը ու-
րիշներին առաջնորդելու համար
ծնուած և վարժուած լինելով,
ուրիշին հպատակելու յատկու-
թիւնը չունի:

Հաւանալի է նաեւ իշխան
Բիսմարկի հրաժարականը: Բայց թէ
այդ հրաժարականից Գերմանիան
չի վնասուել, դա այլ խնդիր է.
Հաստատն այն է, որ իշխան Բիս-
մարկը քանի կենդանի է, նրա ազ-
դեցութիւնից չի զրկուել Գերմա-
նիան և նրա խորհուրդներից կօգ-
տուի գերմանական կառավարու-
թիւնը. նա չի թողնի, որ իւր
կանգնեցրած ընկնի և փառքի և
զօրութեան ամենաբարձր աստի-
ճանի հասցրած հայրենիքը կը-
ծանուի, քայքայուի:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Հ. ՈՐ. ԴԱՐ. Ի
ՀԻՍՏՈՐԻԱՅԻ ՊՈՐՏՈՒԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐՖՈՐԻ, 13 հոգի. — Լիֆ-
լանդիայի փոխ-նահանգապետ Տօ-
րիգէնը Տօմսկի նահանգապետ է
նշանակուած:

Ձինուորական ատեսնի անուան

տրուած հրամանով Բարձրագոյն
Հաստատուած է պատերազմի ժա-
մանակ զօրքի զինուորական վար-
չութեան նոր կանոնադրութիւնը:

ՀՈՐՈՄ. — Անգլիան և Իտալիան
Սուդանը խաղաղեցնելու համար
միասին գործելու վերաբերմամբ
փոխադարձ համաձայնութիւն են
կայացրել: Իտալա-հարեշական զօր-
քերը կը գնան դէպի Կատալա,
մինչդեռ անգլո-եգիպտական զօր-
քերը գեղովիներին կը ներդն հիւ-
սիսից:

ԼՈՆԴՈՆ. — Համայնքների ժողո-
վըն առաջին ընթերցումից յետոյ
ընդունեց կապալաւորների իրաւ-
դիւրում հոգեւ ձեռք բերելու մա-
սին նախագիծը, որի համար պա-
հանջուած է 33 միլ. ֆ. ստերլինգ,
որը ապահովում է առանձին
ֆոնդով:

ՍՈՖԻԱ, 9/21 հոգի. — Ֆիլիպ-
պօսյուում ձեռքաւորուած է ռուս
բժշկի կին Սերաֆիմովան: Տունը
խուզարկելուց և մի քանի թղթեր
բռնելուց յետոյ, Սերաֆիմովան ա-
զատ թողուց:

ԲԵՐԼԻՆ. — Հանքերում աշխա-
տող բանուորների մասին կազմած
լանձնաժողովը որոշել է սահմա-
նափակել կեանքին կամ առողջու-
թեան վտանգ սպառնացող ար-
դիւնաբանների աշխատանքները:
Կիրակնօրեայ հանգստութեան մա-
սին կազմած լանձնաժողովն առա-
ջարկում է, որ այն հարցը, թէ
կիրակնօրեայ հանգստութեան ինչ
պիսի արդիւնաբաններում չլիսի
ընդհանուր ժողովում: Մանկա-
հասակների և կանանց աշխատան-
քի մասին կազմած լանձնաժողովը
որոշում է, որ 14—16 տարեկան ան-
չափահասներին գիշերները և կիրա-
կի օրերը չաշխատեցնել տան և
որ նրանց աշխատանքի օրը տևէ
6 ժամ մէկ ու կէս ժամուայ ընդ-
միջումով: Բացի դրանից որո-
շուած է, որ 16—18 տարեկան
բանուորների համար նորիպէս
պէտք է աշխատանքի օրուայ յայտ-
նի տեղութիւն լինի և որ նրանց
վրայ էլ գործադրուէին գիշերուայ
և կիրակնօրեայ աշխատանքի վե-
րաբերմամբ եղած պահանջող կա-
նոնները:

Հրատարակուած է Վիլհելմ
կայսրի հետեւելու հեռագիրը, որ
մարտի 22-ին ուղարկել է նա ի-
րեն խիստ նուիրուած մի անձի.
«ստորանց շնորհակալ եմ ձեր
քաղցր նամակի համար: Ես ար-
դարեւ դառն փորձութիւններ և
ծանր բոլէներ քաշեցի: Սիրտս
այնպէս տանջուած է, որ կարծես
կրկին անգամ զրկուեցի իմ պա-
պից: Բայց երևի Աստուծուն այս-
պէս է հաճել: Եւ այդպէս ես
պէտք է տանեմ այս բոլորը, թէև
ինձ վիճակուած լինեմ ոչնչանա-
լու: Ինձ վիճակ ընկաւ պետական
նաւի վրայ պահպանելու այսպիսի դեր
կատարելու: Նաւն այժմ էլ առա-
ջուայ բոլոր ուժով առաջ կը դը-
նայ:»

ՊԱՐԻՉ. — Քաղաքական աշխար-
հում խիստ նկատելի էր հասա-
րակապետութեան նախագահ Կար-
նօյի առանձին ուշադրութիւնը,
որ նա ցոյց էր տալիս դէպի բա-
րձն Սօրենհէյմը «Ասանիօ»-ի ա-
ռաջին ներկայացման և Եղիսեան

—Մարտ ամիսն այսուղ բաւական
լաւ է անցկենում, բայց առաւօտները և
մարտիջ գիւղերները մառախուղը պատում
է Բաթումը իւր շրջակայքով և վերջը
սանդունդ դէպի ծովը, որից և նստւում
Եւսանում ևս որդեկալ ժամանակներին
նշանակուց, այսպէս օրինակ «Թ.ս.
Ընկ.» Խնժոյս չորհնաւը մի օր և կէս
ուշացաւ. նա դուրս էր եկել Սօքոսայից
և մառախուղի պատճառով չէր կար-

դանում գալ և չորում էր Տրապիզոնի
ճանապարհին:

Առևտուրը կարելի է ասել լաւ է:

ԿՐԱՍՆՈՎՈՒՍԿԱՅ.—Այս տարի ձմեռը
մեղմացած լաւ անցաւ, թէև մի
քանի անգամ ձիւն տեղաց, բայց կրկար
չտեղաց, արեգակի տաք ճառագայթները
տակ չուտով հալեցան:

Տեղիս ժողովուրդը մի աղքատ էլ չէր
ժողովուրդին չէ կրում ապրուստի հա-
մար, ամեն բան ածան է, չորակայքից
կիրգիները և թուրքմէները փայտ,
խոտ և զանազան իրեր են բերում քա-
ղաքս: Շատ է ժան գնելով կարելի է
գնել կիրգիները կամ թուրքմէները, և
թէ մեր հայերի մէջ միաբանութեան
չնորհը լինի: Բայց միջոցներն այստեղ
միայն օգնում է արդիւնաբերողներին:
Օրինակ իմ էմէլը մի որ և իցէ ապ-
րանք է գնում մի գնով, այն կողմից մի
ուրիշը տեսնելով այդ, ծածուկայտնում
է, որ ինքը հինգ կամ տասն կոպէկ ա-
ւել կը տայ և գործում է, որ յետ առ-
նէ և իրեն տայ: Հարկ չկայ ասելու, որ
առնողը պիտի աշխատի աւելի թանկ
գնով ծախել իւր ապրանքը: Դրանից
կոխենք անպակաս են մեր մէջ:

Արտադրողները ևս, մարդկերանց ի-
րարից զանազաններ և բարձրանքներ են
բերում: Արդէն մեծ պատն էլ եկաւ, բայց
ինչ կանես, որ տասն հինգ տարուց ի
վեր մերք քաջանայ չունենը, ժամերգու-
թիւնից և քարովից գուրկ է մեր ժո-
ղովուրդը: զրա համար հրաւիրում է
մեր ժողովուրդը մի քաջանայ, որ չը-
նորս բերէ գոնէ Չատկի տոն օրերին
մեղ մօտ և ժամերգութիւններ կատարէ:
Ինչպէս անցաւ տարի Սոս գիւղից մի
քաջանայ եկաւ և այստեղ ժամատացու-
թիւն կատարեց Չատկի օրերում և մեր
հայ ժողովուրդից զո՞ւ ճանապարհ ընկաւ:

Անդրկովկասեան երկաթուղու Բա-
թումի բաժնի Բեռնոյրը կայարանի մօ-
տերը մտնելի 11-ին զիշերն ընդհարում
են №№ 33 և 34 ապրանքակիր գնացը-
ները, ջարդուում են վաղօն-ցիտներն
և նաւթը այրում է: Մեքենավար Լիւ-
կէն և կոնդուկտոր Տիւրքմէնով անու-
ն են դարձած, 5—6 հոգի անդամակնու-
թիւն են ստացել: Ասում են, որ ընդ-
հարումի պատճառը, «Тяжелый»-ի հա-
ղորդելու եղել է Լիւկէն, որ փոխանակ
կայարանում կանգ առնելու, քնած լինե-
լով, թողել է, որ զնացը ճանապարհը
չարժանակէ:

ՆՈՐ-ԴԱՐ-Ի ԽՄԲԱԿՈՒԹԵԱՆ

Խնդրեմ հրատարակել ի գիտութիւն
ցանկացողաց, թէ Տաւրիս գաւառի,
քաղաքից 5 վերտ հեռավորութեամբ,
Մէլսարի գիւղի եկեղեցուն և ժողովուր-
դեան հարկաւոր է ուսուցչութեան ար-
տօնութիւն ունեցող մի այնպիսի անձն,
որ քաջանայ ձեռնադրուելով նոյն եկե-
ղեցու վրայ՝ կատարէ պարտաւորապէս
այն դիւղում քաջանայութեան, ուսուց-
չութեան և քարոզչութեան պատճառ
Տարեկան օճիկը՝ Բաղուայ Հայոց Մար-
դարական ընկերութեան ներկայ տար-
ւոյս յունուարի 27-ին կայացած ընդհա-
նուր ժողովի որոշմամբ սահմանուած է
երեք հարիւր ռուբլի, բայց ժողովից
ստանալիք քաջանայական զանազան հա-
սողները՝ թէ՛ դրամով և թէ՛ նւթեղան
սուղբերով, որոնց քանակութիւնը առ
նուազն կը ճաննի երկու հարիւր ռուբ-
լու, որով ընդամենն հինգ հարիւր ռուբ-
լի ցանկացողը կարող են գիմել Շամա-
խու առաջնորդարանի իրենց ծննդական,
կոչման և արտօնութեան վկայագիր կե-
րով:

Առաջնորդ թեմին Շամախոյ՝ Մկե-
րովր Արքեպիսկոպոս:

ՈՒՐ ԵՆ ՄԵՐ ԿԱՆՑԻՐ

Ուր են մեր կանայքը, — մտածում է ի-
նքս ինձ հայերէն գրերի հրատարա-
կութեան ընկերութեան վերջին ընդ-
հանուր ժողովում, — ուր են մեր կանայ-
քը, որոնց համար ազատութիւն և հա-
ւասարութիւն է քարոզուում:

Մեր հասարակութեան մէջ շարունակ
պտտում է այն միտքը, թէ մեր կա-
նայքը, ինչպէս ընդհանրապէս կանանց
սուղ մարդկային ազգի մէջ, զրկուած
են շատ իրաւունքներից, որ վայելում
են տղամարդիկը: Թէ այն և կին մարդ-
կանց մէջ իրաւունքի հաւասարութիւն
չկայ, կինը միշտ երկրորդական տեղ է
բռնում ամեն մի հասարակական, ըն-
տանեկան գործերի մէջ և նոյն իսկ ան-
հատական պարագայումն էլ մէջ կինը
զրկուած է շատ գործեր կատարելու ի-
րաւունքից, այն ինչ նա այդ գործեր
կատարէ մի շարքով իրաւութեամբ կատարելի կին
մարդու այդ իրաւագործի վիճակի դէմ
միջոցում բողբոջելու ձայնը լսում են
շարունակ կնոջ իրաւունքի և ազատու-
թեան անուանով, և այդ ձայնը համա-
րում են շաղապամտութիւն, իսկ ձայ-
նաւորները՝ «աղապամտներ»: Ընդու-
նենք միանգամ ընդմիշտ, որ կնոջ հա-
մար իրաւունքներն պահանջելու «աղապա-
մութիւն» է և այդ աղաւ մտածողու-
թեամբ մարդկային ազգի կէս մասը
պէտք է իշխող հանդիսանայ միւս կէս
մասի վրայ: Սակայն ո՞վ է պահանջում
կնոջ համար իրաւունքի հաւասարութիւն,
կանայք իրենց համար, թէ տղամար-
դիկը կանանց համար, և արդեօք մեր
կանայքը, որոնց համար իրաւունքի հա-
ւասարութիւն է պահանջուում, իրենց վա-
րժանք են, որ իրենց տղամարդկանց
հետ հաւասար իրաւունք պիտի ունե-
նան, և իմ է մտածում էլ են, արդեօք
ցանկութիւն ունենալ այդ հաւասարու-
թեան մասին մտածողութիւնը գործ
դարձնելու, թէ ոչ:

Ասել թէ մեր հայ ժողովուրդի մէջ կին
մարդը շատ ու շատ իրաւունքներից
զրկուած է, դա ինչնախէ չճանաչել հայ
ժողովրդական կենսը: Կինը մեղմում,
ինչ որ մեղ է վերաբերում, այնքան էլ
իրաւագործի չէ, ինչպէս կարծում են
Աշխատանքի մէջ կինը տղամարդու հետ
հաւասար աշխատում է, եթէ կինը շատ
անգամ տղամարդուց աւելի էլ չէ աշ-
խատում (մենք չենք վերցնում քաղա-
քացիների մի որոշ դասակարգի «Եղեցի»-
կանայքը), պակաս էլ չի աշխատում իւր
գերդաստանի բարձրութեան համար:
Աշխատանքի, պարագայութեան հաւասա-
րութիւնը մեր ժողովուրդն արդէն իւր
հասկացողութեամբ վճած է: Անփակա-
նութիւն ունենալու իրաւունքը կինն
արդէն օրէնքով ունի: Անուանութեան
ազատութեան իրաւունքն արդէն եկե-
ղեցին տալիս է, որով կինը միայն իւր
ցանկացած մարդու հետ կարող է ա-
մուսնանալ: Ընտանեկան կենսի մէջ,
թէպէտ և տղամարդու ձայնը գերակշ-
ռող է, բայց կնոջ ձայնն ևս այնքան
անշնան չէ:

Մեր հասարակական շատ գործերի
մէջ կնոջը չէ արդեւում խառնուել և
գործել: Ծնարիտ է, մեղմում կինը դար-
ձնալ իրաւագործի է տղամարդու իրա-
ւունքի նկատմամբ, բայց ոչ այն չա-
փով, ինչպէս կարծում են, և կնոջ այդ
իրաւագործի վիճակն առաջանում է ոչ
այնքան նրանից, որ կնոջ իրաւունքը
մարդիկ բռնաբարում են, որքան նրա-
նից, որ մեր կանայքը չգիտեն օգտուել
իրենց իրաւունքից: Ո՞վ է մեղաւոր, որ
արդէն չի օգտուում եկեղեցու սուած
իրաւունքից, և նրան բռնի ամուսնաց-
նում են չտրամ մարդու հետ, ո՞վ է մե-
ղաւոր, եթէ ընտանիքի մէջ տղամարդը
շատ անգամ խեղդում է կնոջ իրաւուն-
քի ձայնը և իւր կամքն է առաջ տա-
նում: — Դրա պատճառը ոչ թէ կնոջ ի-
րաւունքը չունենալն է, այլ այն, որ մեր
կանայքը զեռ. և անպատաստ են ի-

րենց իրաւունքը գործադրելու համար:
Եթէ ուզում ենք, որ կնոջ և տղա-
մարդու մէջ հաւասարութիւն լինի, և
անշուշտ ցանկալի է, որ լինի, զրա հա-
մար բաւական չէ, որ միայն խօսքով,
այն էլ տղամարդիկ, ասեն, թէ կին
մարդն ազատ է և տղամարդու հետ
հաւասար իրաւունք ունի, զրանով դեռ
ևս կինն իւր իրաւունքը չի ստանալ:
Դրա համար կինը պէտք է զարգացման
այն աստիճանին հասնի, որ ինքը պա-
հանջէ հաւասարութիւն և կարողանայ
գործադրել իւր իրաւունքը, որով կը-
նոջն այնպիսի զարգացում, որ հաւա-
սարութեան ինքնանշանաւորութեան հա-
նի, և այն ժամանակ էլ տղամարդիկ
կանանց համար իրաւունքի հաւասա-
րութիւն և ազատութիւն չեն պահանջիլ,
էլ մեր կանայքը չեն զուարճանալ, տղա-
մարդկանցից լսելով միահաճող խօսքեր
իրենց ազատութեան և հաւասարու-
թեան մասին, և զուարճանալով ճան-
գործ էլ չեն շարունակիլ իրենց ինքնա-
կամ հրաժարումը իրենց ձեռքին եղած
հաւասարութեան մի քանի կէտերից
ևս:

Թէ կանանց իրաւունքի հաւասարու-
թեան մասին խօսելը և կանանց իրա-
ւունքի բռնաբարութեան դէմ կռուելը
մեղմում մասուն ջուր ծնծել է և օղի
դէմ կռուել է, այդ պարզ կերպով ե-
րեւում է մեր մի քանի հասարակական
գործերից, որոնց մէջ կնոջը չէ արդեւ-
ում խառնուել և տղամարդու հետ հա-
ւասար իրաւունք ունենալ: Մենք, ուրիշ
շատ գործերը թողնելով, վերցնում ենք
միայն «Հայերէն գրերի» հրատարակու-
թեան ընկերութիւնը: Ընկերութեան
կանոնադրութիւնն ասում է, որ ընկե-
րութեան անգամ կարող են լինել և
կանայք, որոնք կարող են տղամարդ-
կանց հետ հաւասար ձայն ունենալ ընտ-
րելու և ընտրուելու:

Ահա մի հասարակական գործ, որի
մէջ կին և այլ մարդ իրաւունքի կատա-
րելու հաւասարութիւն ունին: Բայց ուր
են այն ընկերութեան կին անդամները,
որոնք պիտի ընտրեն և ընտրուեն: Ըն-
կերութեան մօտ 115 անդամների ցու-
ցակի մէջ միայն չորս կնոջ անուն կայ:
Իսկ այդ չորսից միայն մէկն էր ընդ-
հանուր ժողովին մասնակցում (բոլոր
մասնակցողները 51 հոգի): Ընդունելով
հանդերձ, որ տղամարդիկ ևս անտար-
բերութիւն են ցոյց տալիս դէպի մեր
բոլոր ընկերութիւնները, պէտք է խոս-
տովանեն, որ մեր կանանց անտարբե-
րութիւնն այն աստիճանի է, որ անգի-
տակցութեան է հասնում: Երբեք ինչ
է ցոյց տալիս մեր հայերէն գրերի հը-
րատարակութեան ընկերութեան կին
անդամների թիւը, եթէ ոչ այն՝ որ մեր
կանանց ամենին չեն հետաքրքրում մեր
հասարակական գործերը, մեր կանայք ընդ-
հանրապէս ամենին չեն հետաքրքրում
հայերէն գրերի հրատարակութեամբ: —
այն կանայքը, որոնց համար մեղմում խօ-
սում են, թէ իրաւագործ են, թէ տղա-
մարդիկ նրանց իրենց հետ հաւասար ի-
րաւունք չեն տալիս գործելու: Բայց որ
տղամարդիկ իրենք էլ ուրախ են կա-
նանց գործի հրաւիրելու իրենց համա-
հաւասար իրաւունքներից: — Դրա պատ-
ցոյցն է նոյն իսկ հրատարակական ըն-
կերութեան կանոնադրութեան յիշեալ
յօդուածը և այն փաստը, որ ընկերու-
թեան առաջին տարիներում մի օրիորդ
խմբագրական ժողովի անդամ ընտրուեց՝
հետադարձութիւն և մասնակցել հասարա-
կական գործերին, ապա թէ ոչ, ինչքան
էլ մեր կանայք իրաւունքներ ունենան,

Արդէն զի մեր կանայքը խառնուեն
մեր հասարակական գործերում, զրա
համար ոչ թէ պէտք է քարոզել, թէ
կանայք տղամարդկանց հետ հաւասար ի-
րաւունք պիտի ունենան, այլ մեր կանանց
(ինչպէս և մեր տղամարդկանց) պէտք է
սովորեցնել հասարակական գործերում
հետադարձութիւն և մասնակցել հասարա-
կական գործերին, ապա թէ ոչ, ինչքան
էլ մեր կանայք իրաւունքներ ունենան,

դարձաւ նոյն անտարբերութեան մէջ
կնանի: Մեր միտքն աւելի պարզելու
համար, օրինակով խօսենք, մեր դիւղա-
ցի, ինչպէս և զաւառական քաղաքի
կանայքը մեծ մասամբ դեռ ևս այն
խժական սովորութիւնն ունին, որ տղ-
դամարդկանց հետ չեն խօսում և տղա-
մարդկանց առաջ իրենց երեսը, Աս-
տուծու սուած պատկերը ծածկում են,
ասացէք այդպիսի կանանց թէ, «Օյ
հայ կանայք, դուք տղամարդկանց
հետ հաւասար ձայն ունեք մեր բո-
լոր հասարակական գործերում, ինչու
էք թողնում, որ տղամարդիկ ձեր ի-
րաւունքը լսեն ձեր ձեռքից և ձեր
ձայնը խեղդեն»: այդ քարոզչութեան
հետեւնք ինչ կլինի, մի թէ մեր գա-
ւառացի կանայքը զրանով կմանակ-
ցեն մեր հասարակական գործերին: —
ինչպէս կմանակցեն, քանի որ նրանք
զեռ. ևս չխօսկան են, քանի որ զեռ. ևս
սանամայրն իւր կնքաւորին տեսնելիս
ոչ միայն երեսը ծածկում է և չէ խօ-
սում, այլ և փակուած է: Նոյն կարելի
է ասել և մեր զարգացած համարուած
կանանց համար, որոնք իրենց երեսը
չեն ծածկում, որոնք ոչ միայն տղա-
մարդկանց հետ ազատ խօսում են, այլ
և հետեւը ման են դալիս: այդ զար-
գացած համարուած կանայքը թէպէտ
այսպէս շատ կաշկանդումներն զերծ
են, բայց և այնպէս նրանց վրայ ևս
զեռ. ևս մնում են ուրիշ շատ կաշկան-
դութիւններ կամ իրենք իրենց ենթակում
են այնպիսի արդիւնքներ, որոնք թոյլ
չեն տալիս նրանց մասնակցել մեր հա-
սարակական գործերին, եթէ մինչև ան-
գամ նրանք ցանկութիւն են ունենում
մասնակցելու, որ, հարկաւ, հաղուա-
ղիւս է մեղմում:

Օրինակ վերցնենք այս. գաւառական
քաղաքներում շատ անգամ բարեգործա-
կան նպատակով ներկայացուցիչներ
պիտի արուին, բայց այդ ներկայացուցիչները
չեն յաջողում, ինչու, — օրովհետեւ զե-
րասանուհի չէ ճարտու:

Ասել թէ մեր գաւառական քաղաք-
ներում չկան կանայք, որոնք ընդ ու-
շատ զարգացած և և կարող են նե-
կայացմանը մասնակցել, այդ անկարելի
է. բայց այդ կանայք չեն մասնակցում,
որովհետեւ մէկ որ նրանց չէ հետաքր-
քում հասարակաց գործը, մէկ էլ որ
նրանք մտածում են, թէ իրենք կին են,
իսկ այդ կին խօսքը նրանց շատ ու-
շատ հասարակական գործերից հեռու է
պահում, որովհետեւ նոյն իսկ հանրօգուտ
գործեր կատարելու հասարակաց լաւ ու-
փատ կարծիքն չեն կարողանում աղա-
տուել: Նոյն իսկ վարժուհիները հրաժար-
ւում են այդպիսի հասարակական պա-
տուաբեր գործերից: Նոյն իսկ Թիֆլի-
սում հայերէն գրերի հրատարակութեա-
նը կանանց չանդամակցելու պատճառ-
ներնց մէջ էլ այն է անշուշտ, որ կա-
նանց համար սովորութիւն չէ տղամարդ-
կանց հետ միեւնոյն հասարակական գոր-
ծի մէջ լինել: մի քանի ցանկութիւն
ունեցողներն ևս թերեւ հեռու է պա-
հում այն միտքը թէ՛ ինչպէս մեռակ
լինին այն ժողովում, որի մէջ շատ
տղամարդիկ են:

Եթէ մեր կանայքն այսպիսի մտաւո-
րական վիճակի մէջ են, եթէ նրանց մեր
հասարակական գործերը չեն հետաքրք-
րում, եթէ նրանք իրենց ձեռքին եղած
հաւասարութեան մի քանի իրաւունք-
ներն ևս չգիտեն գործադրել, էլ ուր են
մեր այն կանայքը, որոնք համար հաւա-
սարութիւն և գործելու, ազատութիւն
ենք պահանջում: Յաւալի է, որ մենք
միշտ առաջին քայլը չարած, վերջին
քայլն անելու վրայ ենք մտածում, կա-
նանց մտաւոր վիճակը և հասարակական
գործունէութեան ինքնանշանաւորութիւնը
չբարձրացրած, կանանց ազատութիւն և
հաւասարութիւն տալու վրայ ենք խօ-
սում:

Գիտաւոր

ԹԵՂԵԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԵՐՈՒԹԻՒՆ, 26 փետրուարի. — Օր-
դէն հինգ տարի է, որ չեն եղել այս-
տեղ, բայց չնայելով դրան Պետերբուրգը
գրեթէ ոչինչ փոփոխութիւն չէ կրել:
Նոյնպէս զուսպաններն անդադար ա-
ւելում են և մաքրում փողոցները,
նոյնպէս երկու գլխաւոր փողոցներ,
Նեւսկի և Մարսկայա լուսաւորում են
էլեկտրական լուսով, նոյնպէս կառա-
պանները զահաւ են տանում առաջար-
կելով իրենց կառքը կամ առջնակը, ա-
ղաջան համեցէք, աղջան ուր կնքմայել,
շատ լաւ կտանեմ, և այն և այլն: Բայց
մի բան որ փոխուել և աչքի է ընկնում,
այդ ուսանողներն են, իմ ժամանակ ու-
սանողները չունէին որդեկալ համազգեստ,
իսկ այժմ ձեռքարանի ամեն մի ուսանող
պարտաւոր է թէ զուրք և թէ ներքը՝
ընդունուած զգեստով լինել:

Այս տեղի հայերն ունին մի եկեղեցի,
երկու քահանայ և 6-7 հոգուց բաղկա-
ցած երեցիկ խումբ, որ կառավարում
պի Վարդկեանը, այս վերջինը եկեղե-
ցուց ստանում է 40 ռուբլի և մասնաւ-
որ կերպով մօտ 10 ռուբլ, ընդամենը
50 ռուբլի: Վարդկեանը այստեղի կոն-
սերվատորիան զննութիւն է տուել, բայց
ինչ-ինչ պատճառներով անաջող: Այժմ
պատրաստում է, և ցանկանում է կըր-
կին տալ զննութիւն: Եկեղեցին ունի
երեք հատ չորս յարկանի տուն, որից
տարեկան եկամուտ ունի մօտ 75 հա-
զար ռուբլ, ծախար զուրս դալով, մօտ
40—45 հազար, միշտ ամեն տարի եկե-
ղեցին ունի զուտ եկամուտ 30 հազար
ռուբլի: այժմ եկեղեցին ունի 160 հազար
ռուբլի: Այս տարի մտադիր են եկեղե-
ցու տները նորոգելու, որի համար նը-
շանակել են 300 հազար ռուբլի, քահա-
նաները ստանում են ռոճիկ ամսական
125 ռուբլի: Բնակարան, փայտ և ջուր:
բայց դրանից նրանք ունին ժողովուրդից
եկամուտ, (կնոքը, հարսանիք, թաղումն
և այլն): Ընդամենն այստեղի քահանան
կը ստանայ մօտ 3000 ռուբլ: Եկեղեցին
ունի մօտ 65 տուն (ծուխ), ենթադրե-
լով, որ ծուխը կազմուած է 5 հոգուց,
ուրեմն ընդամենը կլինին 325 հոգի:
աւելացնելով մօտ 275 ուսանողներին,
ընդամենը հայ բնակիչները կը լինին
մօտ 600 հոգի:

Պետերբուրգի հայ բնակիչները կաղ-
մուած են երեք դասակարգից, այսինքն
պաշտօնաներից, ուսանողներից և վա-
ճաւականներից: այս վերջին դասակարգը
պարտաւոր է մի մասը գինեկաւառու-
թեամբ, միւսը՝ երողական պատրաստի
կանանց զրեւում վաճառելով, երրորդ
մասը արեւելան ապրանքի առևտրով:
Վաճառարականներն մի մասը Սղեմսից
են և Թիֆլիսից:

Գործակալատները գիշերը ժողովում
են և պարտաւոր են ընթերցանութիւնով,
վիճաբանութիւնով և յիշողութիւններով:
նրանց մէջ ևս պատահում են ուսանող-
ներ: Առաջ իմ ժամանակ ուսանողների
մէջ կար մի լաւ սովորութիւն — հայերէն
գիտողները չգիտաղներին սովորեց-
նում էին, իսկ այժմ այդ չկայ: Մենք ե-
թէ Թիֆլիսում մէկին ցանկանում ենք
տեսնել, պէտք է դանք Թիֆլիսի ժո-
ղովարանը, իսկ այստեղ այդ նպատակով
հարկաւոր է զնալ կիրակի օրը հայոց ե-
կեղեցին:

Բաւականին լաւ եղանակներ են, այս
օր արեգակի տակ ջերմաչափը ցոյց է
տալիս + 5° (տաքութիւն)

XXII

*) Եկեղեցու գաւթում ապրում է
կոմս Գլեխանսնը՝ մինիստր լուսաւորու-
թեան, տարեկան 5000 ռ. վճարով:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՅԵՐԱՍԱԼԱՅ. — Դեռ շատ առաջ մենք
զուսպան էինք, որ Ֆրանսիական այն
մինիստրութիւնը, որի գլխին կանգնած
էր Տիրարը կընկնի: Բաղմամայ փորձն

10-8